

Homo sapiens ἢ cyborg sapiens;
Τέταρτη Βιομηχανική
ἢ Πρώτη Βιοτεχνολογική «Ἐπανάσταση»;
Ἡ ἀποσαφήνιση μιᾶς νέας μυθολογίας

Δημητρίου Θ. Ὀρφανίδη*

I.

Ἡ Πρώτη Βιομηχανική Ἐπανάσταση πρὸς τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰ. ἦταν ἡ χρήση τοῦ ἀτμοῦ καὶ ἡ ἀνακάλυψη τῆς ἀτμομηχανῆς. Ἡ Δεύτερη, κατὰ τὸν 19° αἰ., ἦταν ἡ ἀνακάλυψη τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς. Ἡ Τρίτη, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰ., εἶναι ἡ ἀνακάλυψη καὶ χρήση τῶν ὑπολογιστῶν σὲ εὐρεῖα κλίμακα, τόσο στὴν οἰκονομία, ὅσο καὶ στὴν καθημερινότητα.

Ὡς Τέταρτη Βιομηχανική Ἐπανάσταση, κατὰ τὸν 21ο αἰῶνα, χαρακτηρίζεται ἡ ἀνακάλυψη καὶ ἐπικείμενη σὲ ὅλο τὸ εὖρος τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς χρήση τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης (T.N.).

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπαναστάσεις σχετίζονται μὲ τὴν ἀνακάλυψη καὶ χρήση ὅλο καὶ πιὸ ἐξελιγμένων μηχανῶν στὴν οἰκονομία. Μηχανὲς ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Μεσαίωνα, ἦταν ὅμως σὲ περιορισμένη χρήση· δὲν ὑφίστατο λόγος νὰ παραχθοῦν μαζικά, διότι ὑπῆρχε ἡ μαζικὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία τῶν σκλάβων καὶ τῶν δουλοπαροίκων, ἡ ὁποία ἀποτέλεσε καὶ τὴν αἰτία ἡ χρήση τοῦ ἀτμοῦ ἀπὸ τὸν Ἀρχύτα νὰ μὴν ὀδηγήσει στὴν πρώτη βιομηχανικὴ ἐπανάσταση τὸν 4ο π.Χ. αἰ.

* Ὁ Δημήτριος Θ. Ὀρφανίδης (LLM) εἶναι διδάκτωρ Ἑργατικοῦ Δικαίου, Πρόεδρος Ἑφετῶν Ἀθηνῶν καὶ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Κύκλου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Δικαστῶν.

Ἡ Τ.Ν. ἀποτελεῖ τὴν πλέον ἐξελιγμένη μορφή τεχνολογίας. Ἀποτελεῖ ὅμως ἕναν γενικόλογό ὄρο, ὁ ὁποῖος δὲν καλύπτει τὸ φαινόμενο. Ἡ Τ.Ν. εἶναι μέρος τοῦ φαινομένου καὶ ὄχι τὸ φαινόμενο. Τὸ φαινόμενο εἶναι ὁ μετανθρωπισμός, τὸ ὁποῖο ἀπαντᾷ καὶ ὡς διανθρωπισμός καὶ ὑπερανθρωπισμός. Ὅπως καὶ ἂν ὀνομάζεται, πρόκειται –οὐσιαστικά– γιὰ ἕνα σύνθετο ρεῦμα, ποὺ συνδέει τὴν τεχνολογία τῶν ὑπολογιστῶν μὲ τὴ νευροτεχνολογία, τὴ μοριακὴ βιολογία, τὴ ρομποτική, τὴ νανοτεχνολογία, τὴν ἱατρική, τὴ γενετικὴ μηχανική, τὴν εὐγονική, τὴ φυσική καὶ τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη¹.

Παράλληλα, ὁ μετανθρωπισμός ἐμφανίζεται ὡς φιλοσοφία τῆς ἀνθρωπολογίας, τοῦ νοῦ, τῆς τεχνικῆς, καθὼς καὶ ὡς πολιτικό², πολιτιστικό, λογοτεχνικό κίνημα³, ἐπαγγελλόμενος τὴν ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ διεκδικεῖ τὴν ἵδρυση καὶ ἐγκαθίδρυση θρησκείας.

Τί σημαίνει ὅμως γιὰ τὸν μετανθρωπισμὸ ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου; Γιατί ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Διεθνoῦς Οἰκονομικοῦ Φόρουμ Klaus Schwab ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Τέταρτη Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση θὰ φθάσει μέχρι τοῦ σημείου νὰ θέσει τὸ ἐρώτημα: «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος;»⁴.

Γιὰ τὸν μετανθρωπισμὸ ἀναβάθμιση εἶναι ἡ ἐπέμβαση στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ τροποποίησή της μὲ τεχνολογικά μέσα. Ἡ μυθοπλασία ἔγκειται στὸ ὅτι αὐτὸ θὰ γίνεῖ γιὰ νὰ ἀπελευθερωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ὁδύνη, ὅτι αὐτὸ θὰ ἐπιτευχθεῖ ἐπαυξάνοντας τὶς φυσικὲς του ἱκανότητες μὲ ἐμφυτεύσεις νανοενθεμάτων, γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὸ γῆρας, νὰ ζεῖ 500 χρόνια, νὰ ὑπερβαίνει ἀενάως τοὺς βιολογικοὺς περιορισμούς του, νὰ καταστεῖ ἀθάνατος καὶ νὰ ἀποικήσει τὸ Σύμπαν.

Γιὰ νὰ καταστεῖ κατανοητὸ τὸ ἐδῶ καὶ δεκαετίες ὑπαρκτὸ ἀλλὰ ἀθέατο ἀκόμη γιὰ τὸν μέσο ἄνθρωπο φαινόμενο τοῦ μετανθρωπισμοῦ, ἐφ' ὅσον ἀκόμη δὲν προβάλλεται εὐθέως ἀπὸ τὰ Μ.Μ.Ε., πρέπει νὰ

1. Γιὰ τὸ φαινόμενο, τὴν ὀνομασία, ἱστορία καὶ τὰ ἐπιμέρους ρεύματά του βλ. ἀναλυτικὰ Θ. Τάσης, *Φιλοσοφία τῆς Ἀνθρώπινης Ἀναβάθμισης*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2021, μὲ πλῆθος παραπομπῶν στὴ διεθνή βιβλιογραφία.

2. U.S. Transhumanist Party, Transhumanist UK, Transhumane Partei Deutschland, Transhumanist Party – India.

3. Βλ. ἐνδεικτικὰ: G. Aloï and Susan McHugh (ἐκδ.), *Posthumanism in Art and Science – A Reader*, Columbia University Press, New York 2021.

4. <https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab> [29.9.2023].

ανατρέξουμε στην ούσία του, ἄρα στην ἀφετηρία του. Μόνον ἔτσι θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀντιληφθεῖ κάποιος περὶ τίνος πρόκειται, ὅταν ὁ ὅρος μετανθρωπισμὸς θὰ ἀρχίσει νὰ διαδίδεται στὴν κοινωνία ὡς Νέα Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὡς διεύρυνση τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Δημοκρατίας.

II.

Ὁ ὅρος *T.N.* εἶναι μὲν εὐρέως γνωστὸς ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐρέως γνωστὸ ὅτι παραπέμπει στὸν μετανθρωπισμὸ, ὁ ὁποῖος ὡς ὅρος εἶναι ἀκόμη παντελῶς ἄγνωστος στὸν μέσο πολίτη. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ ὅρος *T.N.* δὲν καλύπτει τὸ φαινόμενο τοῦ μετανθρωπισμοῦ συνολικά, ἀφετηρία του εἶναι ἡ τεχνητὴ «νοημοσύνη», ποὺ ὀνομάζεται ὑπολογιστής. Τὸ 1950 ὁ Turing θέτει τὸ ἐρώτημα: «Μποροῦν νὰ σκέπτονται οἱ μηχανές;». Ἦδη μὲ αὐτὸ ὑπονοεῖται ἡ ἐπέκταση τῆς *T.N.* ἀπὸ τὴ μηχανή «ὑπολογιστής» πρὸς τὴν κατασκευὴ ἄλλων «σκεπτομένων» μηχανῶν.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔτος, ὁ Julian Huxley, βιολόγος καὶ εὐγονιστὴς καὶ πρῶτος Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς UNESCO [1946-1948], δημοσιεύει τὸ ἄρθρο: "New Bottles for New Wine: Ideology and Scientific Knowledge"⁵, στὸ ὁποῖο ὑποστηρίζει καὶ εἰσηγεῖται τὰ ἀκόλουθα: Ἡ ἐξέλιξη γεφυρώνει τὸ χάσμα μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου, πνεύματος καὶ ὕλης, ὁργανικοῦ καὶ ἀνόργανου· θρυμματίζει τὸ πρόσχημα τοῦ ἀνθρωπίνου ἀπομονωτισμοῦ καὶ θέτει τὸν ἄνθρωπο ἐνώπιον ἐνωπίῳ μὲ τὴ σχέση του –καὶ πρόκειται γιὰ μία πολὺ σημαντικὴ σχέση– μὲ τὸ Σύμπαν. Μόλις ἀντιληφθοῦμε καθαρὰ τί σημαίνει ἐξέλιξη, θὰ κατανοήσουμε τὸν ρόλο ποὺ καλούμαστε νὰ ἐπιτελέσουμε στὸ Σύμπαν. Ἄν δὲν ἀφουγκρασθοῦμε τὴν ἐξέλιξη, θὰ παραβλέψουμε τὸ συμπαντικὸ καθῆκον μας, τὸ ὁποῖο εἶναι νὰ συνεχίσουμε τὴν κοσμικὴ πρόοδο τῆς ἐξέλιξης, διὰ τῆς ἐξελιξέως μας. Προκειμένου αὐτὸ νὰ ἐπιτευχθεῖ, χρειαζόμαστε ἓνα νέο σύστημα πίστεως [belief-system] ἢ ἰδεολογία, τὸ ὁποῖο/τὴν ὁποία πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐπεξεργασθοῦμε ἐμεῖς ἢ οἱ ἀπόγονοί μας. Μόλις οἱ ἄνθρωποι φθάσουν στὸ σημεῖο νὰ νοιώσουν ὅτι τοὺς ἐνδιαφέρει νὰ ὑλοποιήσουν νέες δυνατότητες ἐμπειριῶν καὶ ἀτομικῆς ἀνάπτυξης καὶ ὅτι δὲν πρόκειται

5. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 80, 1-2 (1950), σσ. 7-23.

ἀπλῶς γιὰ μία φυσικὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ μία φάση ζωῆς σὲ μία ἄλλη, θὰ ἀπαιτηθοῦν νέα τελετουργικά. Ἡ ὅλη ὑπαρξὴ βρίσκεται πάντοτε –σὲ κάποιο βαθμό– σὲ κάποια φυλακὴ, ὅποτε εἶναι καλὸ νὰ δραπετεύουμε σὲ κάποια περισσότερη ἐλευθερία. Ἡ αὐτομετάβαση, ἡ ἐπιθυμία γιὰ κοινωνικὴ πρόοδο, ὁ ἔμπρακτος ἰδεαλισμός, ἡ ἐλπίδα – ὅλα ἀποτελοῦν μορφές ἀποδράσεως καὶ μποροῦν νὰ εἶναι καλὰ καὶ σωστά, ἐφ’ ὅσον δὲν ὁδηγοῦν σὲ οὐράνιες ἀπολαβές καὶ εὐσεβεῖς φαντασιώσεις.

Τὸ 1957 ὁ Julian Huxley ἐκδίδει μία συλλογὴ δοκιμίων ὑπὸ τὸν γενικὸ τίτλο: *New Bottles for New Wine: Ideology and Scientific Knowledge*, στὴν ὁποία συμπεριλαμβάνει τὸ ἀνωτέρω δοκίμιο, ἀλλὰ καὶ βαπτίζει αὐτὸ τὸ σύστημα ὡς *σύστημα πίστεως ἢ ἰδεολογία*.

Στὸ δοκίμιο ὑπὸ τὸν τίτλο «Διανθρωπισμός», ἀφοῦ διατυπώνει τὴ θέση ὅτι τὸ Σύμπαν, ὡς ἀποτέλεσμα τῶν χιλιάδων ἐκατομμυρίων ἐτῶν τῆς ἐξέλιξης, ἔχει ἀρχίσει νὰ συνειδητοποιεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ὅτι εἶναι ἱκανὸ κάτι νὰ κατανοήσῃ ἀπὸ τὸ παρελθόν του καὶ ἀπὸ τὸ πιθανὸ μέλλον του, γεγονὸς ποῦ ἔχει γίνῃ ἀντιληπτὸ ἀπὸ κάποιους ἐλάχιστους ἀνθρώπους, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται νὰ ἔχει γίνῃ ἀντιληπτὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα ὄντα σὲ ἄλλους πλανῆτες, ἀφοῦ διατυπώνει τὴ θέση ὅτι ἡ ἐξέλιξη στὸν πλανήτη Γῆ εἶναι ἡ Ἱστορία τῆς ὑλοποίησης κάθε νέων δυνατοτήτων, προβαίνει στὴν ὀνοματοδοσίαν αὐτοῦ τοῦ νέου συστήματος πίστεως ἢ τῆς νέας ἰδεολογίας, λέγοντας:

Τὸ ἀνθρώπινο εἶδος μπορεῖ, ἐὰν τὸ ἐπιθυμεῖ, νὰ ὑπερβεῖ ἑαυτό –ὅχι σποραδικά, ἓνα ἄτομο ἐδῶ μὲ κάποιον τρόπο, ἓνα ἄτομο ἐκεῖ, μὲ κάποιον ἄλλον τρόπο– ἀλλὰ στὴν ὁλότητά του, ὡς ἀνθρωπότητα. Χρειαζόμαστε ἓνα ὄνομα γι’ αὐτὴν τὴ νέα πίστι [We need a new name for this new belief]. Ὅπως, τὸ «διανθρωπισμός» ἐξυπηρετεῖ: Ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὑπερβαίνει τὸν ἑαυτό του, ἀντιλαμβάνομενος νέες δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσης του καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση του⁶.

Παρὰ τὶς ἀποκηρύξεις δογματισμῶν καὶ «ἄλλων ἡχηρῶν παρόμοιων» καὶ παρὰ τὴ δήλωση «ὅτι ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἄνθρωπος», ὁ Julian Huxley μὲ τὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀνθρώπου ἐννοεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι ἄνθρωπος, ὅπως τὸν ξέρουμε ὡς εἶδος. Διαφορετικά, δὲν θὰ ἐχρειάζετο νὰ μετονομασθεῖ *διάνθρωπος*. Διαστρεβλώνοντας τὸ ἀντικειμενικὸ γεγονὸς

6. J. Huxley, "Transhumanism", *New Bottles for New Wine*, Chatto & Windus, London 1957, σ. 13.

τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως, ἀποδίδει στὸν ἄνθρωπο ἓνα πεπρωμένο, τὸ ὁποῖο αὐθαιρέτως τὸ συνδέει μὲ ἓνα συμπαντικὸ καθῆκον, τὸ ὁποῖο εἶναι νὰ ἐξελίσσει ἀενάως τὸν ἑαυτό του, νὰ ὑπερβαίνει δηλαδὴ τὶς δυνατότητές του· ἐφ' ὅσον ὅμως μετατρέπει τὸ πεπρωμένο σὲ καθῆκον, ἀντιτάσσεται στὴ φυσιολογικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου, στὴν ἐξέλιξη δηλαδὴ ποὺ δὲν μπορεῖ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐλέγξει· διαφορετικὰ δὲν θὰ διευκρίνιζε ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ φυσικὴ μετάβαση τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἐφ' ὅσον δὲν θὰ εἶναι φυσικὴ, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι τεχνικὴ, ἄρα τεχνολογία ἐπεμβάσεως τοῦ ἀνθρώπου στὴ φυσικὴ ἐξέλιξη τοῦ εἴδους του.

Ἡ «T.N.» τοῦ Turing εἶναι ἡ κατασκευή «σκεπτομένων» μηχανῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι λειτουργοῦν βάσει μιᾶς ἀλγοριθμικῆς διαδικασίας. Ἡ λειτουργία τους ὅμως δὲν εἶναι σκέψη, παρὰ πράξεις ἐπὶ καλῶς ὁρισμένων συμβόλων-ἐννοιῶν, στὸ πλαίσιο ἐνὸς κατάλληλου ὁρισμένου μαθηματικοῦ φορμαλισμοῦ⁷. Πρόκειται γιὰ «νοημοσύνη» στατιστικῆς, χωρὶς κατανόηση, ἢ ὁποία γιὰ νὰ «σκέπτεται» χρειάζεται τὸν ἄνθρωπο νὰ τὴν τροφοδοτεῖ μὲ δεδομένα. Δὲν πρόκειται γιὰ σκέψη, διότι ἡ σκέψη προϋποθέτει συνείδηση καὶ ὑποσυνείδητο. Ἡ συνείδηση, ἄρα ἡ σκέψη, ἄρα ἡ κρίση, δὲν εἶναι μία σειρά προκαθορισμένων ἐνεργειῶν, οἱ ὁποῖες πηγάζουν ἀπὸ καλῶς ὁρισμένα σύμβολα· δηλαδὴ, δὲν εἶναι ἀλγόριθμος. Ἄν ἡ «T.N.» διέθετε συνείδηση, δὲν θὰ ἦταν τεχνητὴ καὶ ἡ μηχανὴ θὰ ἦταν ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὃν μὴ προβλέψιμο. Συλλαμβάνει, δημιουργεῖ ἔννοιες καὶ κατανοεῖ, μέσα σὲ μία ζωὴ πολὺπλοκης πραγματικότητας καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ πιθανῶν ἐνδεχομένων. Ἡ συνείδηση εἶναι συνυφασμένη μὲ τὰ συναισθήματα καὶ ἡ ἐξαφάνιση τῶν συναισθημάτων ἔχει ὥς ἐπίπτωση τὴν ἀνικανότητα λήψεως ἀποφάσεων. Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα τοῦ Turing εἶναι αὐτονόητη: Οἱ μηχανὲς δὲν μποροῦν νὰ σκέφτονται· μόνο ποὺ στὴν ἐποχὴ μας, ἀφ' ἧς στιγμῆς τίθεται ἓνα τέτοιο ἐρώτημα, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Klaus Schwab προβλέπει ὅτι θὰ τεθεῖ τὸ ἐρώτημα «τί εἶναι ἄνθρωπος», τὰ αὐτονόητα δὲν πρέπει νὰ παραλείπονται.

Ἐφ' ὅσον ὁ Julian Huxley χρησιμοποίησε τὸν ὅρο διανθρωπισμὸς γιὰ νὰ ὀνοματοδοτήσει τὴν τεχνολογικὴ μετάβαση σὲ αὐτόν, τότε δίνει τὴν κατεύθυνση τῆς προέκτασης τοῦ ἐρωτήματος τοῦ Turing, ἥτοι ἡ ἐπόμενη «σκεπτόμενη» μηχανὴ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος καὶ –ταυτοχρόνως– δίνει

7. Σέργ. Θεοδωρίδης, «Τεχνητὴ Νοημοσύνη: Τὸ τέλος τῆς Ἐποχῆς τοῦ Ἀνθρώπου;», *Θεολογία*, τ. 92, 1 (2021), σσ. 51-70.

μία θρησκευτική κατεύθυνση, ἐφ’ ὅσον θὰ ἀποτελέσει τὸ ἀπαραίτητο σύστημα πίστεως, ὥστε ὁ κάθε ἓνας ἀπὸ ἐμᾶς, ὅλοι μας δηλαδὴ ὡς κοινωνία, νὰ ἀποδεχθοῦμε τὸν μετανθρωπισμὸ ὡς ἐξέλιξη συνεπῶς, τὸ ἐρώτημα ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ δὲν εἶναι ἐὰν οἱ μηχανές μποροῦν νὰ σκέφτονται, ἀλλὰ μήπως κάποιοι ἔχουν συμφέρον νὰ μὴν μπορεῖ νὰ σκέπτεται ὁ ἄνθρωπος μετατρεπόμενος σὲ μηχανή. Ὁ Julian Huxley δὲν ἐπινόησε τὸν ὄρο *διανθρωπισμός*· πρόκειται γιὰ νεολογισμὸ τοῦ Δάντη, στὸ σημεῖο ὅπου συναντᾷ τὴ Βεατρίκη στὸν Παράδεισο, προκειμένου νὰ ἀποδώσῃ μὲ τὴ μέγιστη δυνατὴ ἔνταση τὴν προφανῶς ἀσύλληπτη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση ὑπέρβαση τῆς ἀνόδου του στὸ οὐράνιο βασίλειο ὡς μία ὑπέρβαση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Προφανέστατα, δὲν ἐπρόκειτο γιὰ ὑπέρβασή της μὲ τεχνολογικὴ ἐπέμβαση σὲ αὐτήν, ὁ Ἄγγλος εὐγονιστῆς ὅμως χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρο μὲ αὐτὸ τὸ νόημα.

Στὸ δοκίμιο “Transhumanism” ὁ Huxley, συμπληρώνοντας τὴν παραπάνω ὀνοματοδοσία, γράφει:

“I believe in transhumanism”: once there are enough people who can truly say that, the human species will be on the threshold of a new kind of existence, as different from ours as ours is from that of Peking man. It will at last be consciously fulfilling its real destiny.

Σύμφωνα μὲ τὸ Λεξικὸ τῆς Ὁξφόρδης, “belief” σημαίνει: “a strong feeling that something/somebody exists or is true; confidence that something/somebody is good or right”. Ἐπομένως, παραπλανητικὰ ἀναφέρεται στὴν ἐπιστήμη, ἀφοῦ στὴν πραγματικότητα ἐννοιολογικῶς ἐπιδιώκει νὰ μᾶς ὑποβάλῃ ἓνα ἰσχυρὸ αἶσθημα ὅτι ὁ διανθρωπισμός, οὐσιαστικῶς ἡ ἀλγοριθμοποίηση τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι καλή, σωστὴ καὶ ἐφικτή. Χρησιμοποιοῖ, ἐπίσης, τὴ λέξη *ideology* καὶ τὸν ὄρο *belief-system*. Μὲ τὸν ὄρο *ἰδεολογία* νοεῖται ἓνα σύνολο ἠθικῶν, κοινωνικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, ἀρχῶν, ἀπόψεων καὶ ἀντιλήψεων· σύμφωνα μὲ τὸ Λεξικὸ τῆς Ὁξφόρδης, “ideology” σημαίνει “a set of ideas that an economic or political system is based on”. Ὁ ὅρος *belief-system* δὲν εἶναι παρὰ ἓνα σύνολο ἰσχυρῶν αἰσθημάτων μὲ βάση διάφορους τομεῖς –τέχνη, πολιτική, θρησκεία, ἐπιστήμη– περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ διανθρωπισμοῦ, ἐφ’ ὅσον συνιστᾷ ἐκπλήρωση τοῦ κοσμικοῦ καθήκοντος τοῦ εἵδους μας νὰ ἐξελισσεται. Σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους ἡ ἰδεολογία τους ἔχει ἐκπέσει σὲ

σύστημα δοξασιών, αλλά ο μετανθρωπισμός, όπως έχει μετονομασθεί ο διανθρωπισμός από τον Ihab Hassan το 1977⁸, αποτελεί σύστημα τεχνηέντως υποβαλλομένων αίσθημάτων, το οποίο αναγγέλλει το τέλος του ανθρωπισμού με την αντικατάστασή του από μία υπερευφυή νοημοσύνη⁹. Ίδεολογία δεν μπορεί να αποκληθεί, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο. Ωστόσο, ο μετανθρωπισμός μπορεί να ένταχθεί σε ποικίλες ιδεολογίες, οι οποίες εκφράζουν διαφορετικά οικονομικά και πολιτικά συστήματα. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Julian Huxley συσχετίζει την πολιτική και κοινωνική με τη βιολογική και ψυχολογική όρολογία. Έτσι τους όρους *ιδεολογία* και *σύστημα πίστεως* τους ταυτίζει με τους όρους *ψυχολογικές ανάγκες* και *γενετική αντιστοίχως*, τον όρο *έξαναγκασμό* με τον όρο *έμβρυολογία*, επιδιώκοντας την επανεισαγωγή της εὐγονικής στην πολιτική σκέψη και δράση με την απαιτούμενη ψυχολογική αποδοχή.

Συνεπώς, η Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση διαφέρει από όλες τις προηγούμενες διότι αποτελεί, καθ' ὃ μέρος ἀφορᾷ τὴν τεχνολογική επέμβαση τῆς φυσικῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπου, τὴν Πρώτη Βιοτεχνολογική «Επανάσταση». Τὸ κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῆς μετὰ τὴς προηγούμενης εἶναι ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς ἐλίτ, ἡ ὁποία εἶχε συμφέρον νὰ ἐλέγχει τὴν κοινωνία, ἄρα τὴ συνείδηση τῆς πλειοψηφίας. Ὅλες οἱ ἐλίτ, μὴ ἐξαιρουμένων τῶν προβιομηχανικῶν, διέθεταν μέσα γιὰ τὴ χειραγώγηση τῆς συνείδησης. Καμμία ὅμως δὲν διέθετε τὴς τεράστιες τεχνολογικὲς δυνατότητες ποὺ διαθέτει ἡ σημερινή. Ἐλεγχος τῆς συνείδησης ἐπετυγχάνετο καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἐπιτυγχάνεται καὶ σήμερα ποικιλοτρόπως, ὥστόσο ποτὲ δὲν κατέστη ἕως τώρα δυνατόν στὴν Ἱστορία νὰ φθάσει μέχρι τοῦ ἀπόλυτου σημείου τοῦ ἐλέγχου τοῦ ἀπρόβλεπτου. Ἐχοντας οἱ ἐλίτ τὴν ἐμπειρία τοῦ ἀπρόβλεπτου, αὐτοῦ ποὺ στὴν Ἱστορία ἀποκαλεῖται «καταλυτικὸ γεγονός», ποὺ στὸ παρελθὸν τοὺς προκάλεσε ἀναταράξεις καὶ τοὺς ἐπέφερε ἀνατροπές, ἐπιδιώκουν μετὰ τὴ βιοτεχνολογία τὴν ἐπίτευξη τοῦ ἀπόλυτου ἐλέγχου. Μὴ γνωρίζοντας ὅμως πῶς σχηματίζεται ἡ συνείδηση στὸν ἄνθρωπο, χρειάζονται τὴν πολυεπίπεδη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα¹⁰.

8. Τάσης, ὁ.π., σ. 23.

9. Τάσης, ὁ.π., σ. 237.

10. Global Trends 2030: Alternative Worlds, URL://<https://info.publicintelligence.net/GlobalTrends2030.pdf> [29.9.2023].

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἀπορεῖ γιὰ τὰ κατωτέρω –ἐνδεικτικῶς καὶ μόνον– ἀναφερόμενα:

Ὁ Raymmond Kurzweil, διευθυντικὸ στέλεχος τῆς Google καὶ ἡγετική φυσιογνωμία τοῦ μετανθρωπισμοῦ, μιλάει γιὰ τὴ μοναδικότητα, τὴν ἀναπόφευκτη δηλαδὴ κορύφωση τῆς Τ.Ν. λόγω τῆς διαρκοῦς ἐξελιξέως της, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἄνθρωπος νὰ καταστεῖ ὑποδεέστερο εἶδος, μοναδικότητα τὴν ὁποία παρουσιάζει ὡς τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀρχαίας θρησκευτικῆς προσδοκίας, ἥτοι ὡς τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ Σύμπαντος ἀπὸ τὴν ὀδύνη καὶ τὴν ἄγνοια καὶ τὴν μετατροπὴ του σὲ αὐτοσυνειδητὸ Ὅλον. Ἡ μοναδικότητα εἶναι ὅ,τι πλησιέστερο στὸν Θεὸ μπορεῖ νὰ φαντασθεῖ, ὁ ὁποῖος Θεὸς δὲν ὑπάρχει... ἀκόμη, δηλώνει σὲ μία συνέντευξή του. Προωθεῖ τὴ συγχώνευση ἀνθρώπου καὶ μηχανῆς καὶ τὴ δημιουργία ἐνὸς νέου εἴδους: τοῦ Κυβερνοοργανισμοῦ ἢ Ὑβριδίου ἢ Cyborg. Τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια θὰ ἐμπλουτισθοῦν μὲ τεχνητὰ ἀναπνευστικά κύτταρα, ὥστε νὰ λειτουργοῦμε σὲ μεγάλα θαλάσσια βάθη ἢ ὑψόμετρα χωρὶς ἀναπνευστικὲς συσκευές. Νανομηχανὲς θὰ ἀντικαταστήσουν σὲ ἐπόμενη φάση τὰ αἱμοσφαίρια, κινούμενες μὲ μικροσκοπικὴ καύση ὕδρογόνου, οὕτως ὥστε ἡ καρδιὰ νὰ καταστεῖ περιττή. Νανοεμφυτεύματα στὸν ἐγκέφαλο θὰ ἐπιτρέψουν τὴν πλήρη ἀποκατάσταση τῆς ὁράσης καὶ τῆς ἀκοῆς, ἐνῶ σὲ ἐπόμενη φάση θὰ καταστήσουν δυνατὴ τὴ σύνδεσή του μὲ τοὺς ὑπολογιστές¹¹. Στὸ δεῦτερο συνέδριο μετανθρωπισμοῦ μὲ θέμα «Παγκόσμιον Μέλλον 2045», τὸ 2013 στὴ Νέα Ὑόρκη, ὁ R. Kurzweil παρουσίασε τὴν εἰσήγησή: «Ἀθανασία μέχρι τὸ 2045», ὑποστηρίζοντας τὴν ψευδῇ διχοτόμηση μεταξὺ βιολογικοῦ καὶ μὴ βιολογικοῦ μέρους τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν στρατηγικὸ στόχο τῆς συνολικῆς ἀντικατάστασης τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸ δεύτερο.

Ὁ Andy Clark στὸ βιβλίο του *Minds, Technologies and the Future of Human Intelligence* καὶ οἱ Brad Allenby καὶ Daniel Sarewitz στὸ βιβλίο τους *The Techno-Human Condition* διατείνονται ὅτι «ἤμασταν πάντα cyborgs», διότι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνακάλυψης τῶν πρώτων ἐργαλείων ἀναβαθμιζόμεστε διαρκῶς¹². Πρόκειται γιὰ σοφιστεία: Τὰ ἐργαλεῖα ἀπὸ τὴν πρωτόγονη

11. Τάσης, ὁ.π., σ. 246.

12. Πρωτοπρ. Νικόλαος Λουδοβίκος, «Διαλογικὴ (Βιο)τεχνολογία; Τὸ πρόβλημα τῆς (Βιο)τεχνολογίας ὡς ὀριστικῆς καὶ ἀμετάπτωτης οὐτοπίας; ἀπὸ τὸν Marx καὶ τὸν Heidegger στὸν Bostrom, τὸν Stuart Russell καὶ τὸ σκοτεινὸ ἄστρο τῆς ἐπιθυμίας», *Θεολογία* 92, 1 (2021), σσ. 23-50, ἐδῶ σ. 31.

έποχή και ή τεχνολογία έν γένει μέχρι σήμερα ανάβáθμισαν τò βιοτικό επίπεδο τού άνθρώπου· ή τεχνολογία δέν χρησιμοποιήθηκε για νά επέμβουν οί έλίτ στη βιολογική φύση τού άνθρώπου προκειμένου νά τού αφαιρέσουν τήν ύπόστασή του, μετατρέποντάς τον σέ ένα έκμηχανισμένο είδος.

Ή Donna Haraway, στò δοκίμιό της “A Cyborg Manifesto” [1985 άρχική έκδοση, 1991 έπóμενη], υπεραμύνεται τής μετάλλαξης τού άνθρώπου σέ κυβερνοοργανισμό, καθώς άπορρίπτει τούς δυσίμους σώμα/νούς, άρρεν/θήλυ και άνθρωπος/φύση.

Στήν έποχή μας όλοι είμαστε χίμαιρες [...] με λίγα λόγια, είμαστε όλοι cyborgs. Οί έπικοινωνιακές τεχνολογίες και βιοτεχνολογίες άποτελούν τå βασικότερα μέσα αναδιάρθρωσης τού οργανισμού μας. Αύτά τå μέσα ύλοποιούν και ένδυναμώνουν νέες κοινωνικές σχέσεις για τις γυναίκες σέ όλον τόν κόσμο.

Ίδρύει τόν κυβερνοφεμινισμό, διακηρύσσοντας τήν φεμινιστική άπελευθέρωση μέσω τής «έξελικτικής ένωσης» τών γυναικών με τις μηχανές¹³.

Ό Fereidoun M. Esfandiary, ό όποιος μετονομάσθηκε σέ FM-2030, ένας άπό τούς πρώτους καθηγητές σπουδών μελλοντολογίας στη Νέα Σχολή Κοινωνικής Έρευνας τής Νέας Υόρκης, κατά τή δεκαετία τού 1960 περιέγραψε τόν «διάνθρωπο» ως τόν μεταβατικό άνθρωπο πρòς τήν έποχή τού μετανθρωπισμού. Ός χαρακτηριστικά τού διανθρώπου αναφέρει ένα παγκοσμιοποιημένο lifestyle, τήν άνδρογυνία, τήν έντατική χρήση τών τηλεπικοινωνιών, τήν έξωσωματική γονιμοποίηση, τήν άπουσία θρησκευτικών πεποιθήσεων και τήν άπόρριψη τών παραδοσιακών οίκογενειακών άξιών¹⁴.

Για τόν μετανθρωπισμό ακόμη και ή διάκριση άνθρώπου και ζώου είναι άπορριπτέα ως έσφαλμένη αντίληψη τού ανθρωποκεντρισμού και προωθείται ή «όρθή» αντίληψη περί «άνθρωπόζωου»¹⁵.

13. “A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the late Twentieth Century”, στό: *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York 1991, σσ. 149-181.

14. N. Bostrom, “A history of transhumanist thought”, *Journal of Evolution and Technology* 14, 1 (April 2005).

15. Pr. K. Nayar, *Posthumanism, Themes in 20th and 21st Century Literature*, Polity Press, 2012, σσ. 77-93· βλ και Προλογικό Άλ. Κατσιάρα, «Σώμα: άπό τή βιβλική κατάφαση στη μετανεωτερική άπο-σωματοποίηση;», *Θεολογία* 91, 3 (2020), σ. 6.

III.

Ἐν ὄψει τῶν «προσιόντων»¹⁶, ποιὰ ἡ θέση τοῦ δικαίου;

Τὸ ἐφαρμοστέο δίκαιο εἶναι πάντοτε αὐτὸ ποὺ ἔχει ψηφισθεῖ καὶ ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὰ δικαστήρια, ἄρα εἶναι τὸ δίκαιο ποὺ κάθε φορὰ ἰσχύει. Τίποτε ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δὲν ἀποτελεῖ σήμερα ἐφαρμοστέο δίκαιο, ὅποτε τὸ ἐρώτημα πρέπει νὰ ἐπαναδιατυπωθεῖ: Μπορεῖ τὸ ἰσχύον σήμερα δίκαιο νὰ ἀπαγορεύσει τὴν μετανθρωπιστικὴ μετάλλαξη; Ἄν τὸ δίκαιο ποὺ θὰ ἰσχύει στὸ μέλλον θὰ εἶναι μετανθρωπιστικό, ὅλα ὅσα παραπάνω μνημονεύσαμε θὰ εἶναι ὁρατὰ σὲ ὅλους καὶ νόμιμα. Ἡ πρόβλεψη καὶ ἡ ἐπιδίωξη εἶναι νὰ καταστοῦν ὁρατὰ καὶ νόμιμα. Μέχρι τὸ 2045 οἱ μετανθρωπιστὲς εὐελπιστοῦν νὰ ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ ὑβριδικὴ μετάλλαξη· μετανθρωπιστικὰ κόμματα θὰ ἔχουν ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσία μὲ ἐκλογὲς ἢ σημερινοὶ πολιτικοὶ σχηματισμοὶ θὰ ἔχουν ἐνστερνισθεῖ τὸ μετανθρωπιστικὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖο θὰ τὸ ἔχουν ἀπὸ καιρὸ παρουσιάσει κάποια Μ.Μ.Ε. ὡς σύστημα ἀξιῶν καὶ θὰ ἔχουν νομοθετήσῃ καταλλήλως. Τὴ νομοθεσία αὕτη θὰ τὴν ἔχει διευκολύνει ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἡ τεχνολογία καὶ συνεπῶς οἱ ἰδιοκτῆτες τῆς: Κάποτε τὰ κινητὰ ἦταν πανάκριβα καὶ τὰ διέθεταν λίγοι· σήμερα εἶναι οἰκονομικῶς προσιτὰ καὶ ὁ καθένας διαθέτει ἓνα. Σήμερα ὑπάρχουν ἐμφυτεύματα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ κάποιος νὰ ἐπαυξήσῃ τὶς φυσικὲς του ἱκανότητες, ἀλλὰ εἶναι πανάκριβα. Αὐριο θὰ ἔχουν φθηνύνει καὶ θὰ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ πληρώσῃ γιὰ τὰ ἀποκτήσῃ. Δὲν θὰ ὑπάρξῃ κάποιος νόμος ποὺ θὰ σὲ ὑποχρεώνει νὰ τὰ ἐνσωματώσῃς· θὰ εἶσαι «ἐλεύθερος» νὰ μὴν μεταλλαχθεῖς, ἐφ' ὅσον αὐτὸ σοῦ ὑπαγορεύει ἡ θρησκεία σου, ἡ φιλοσοφία σου, ἡ ἠθική σου· ὅμως ὁ συνάδελφός σου στὴ δουλειά, ποὺ θὰ εἶναι ἐπίσης «ἐλεύθερος» νὰ ἀναβαθμίσει τὴν παραγωγικότητά του μὲ ἓνα, δύο, τρία ἐμφυτεύματα, θὰ προάγεται ἀπὸ τὸν ἐργοδότη σας πιὸ γρήγορα καὶ θὰ λαμβάνει μεγαλύτερο μισθό, ἀκόμη καὶ ἐὰν διαθέτει λιγώτερα χρόνια ὑπηρεσίας ἀπὸ ἐσένα.

Μία τέτοια κατάσταση οὔτε τὸ σήμερα ἰσχύον δίκαιο μπορεῖ νὰ ἀπαγορεύσῃ· μία ἀνθρωποκεντρικὴ νομολογία, ἡ ὁποία μὲ τὸ σημερινὸ δίκαιο εἶναι ἐφικτὴ, δὲν ἀποκλείεται· ὡστόσο ἀμφίβολο εἶναι ὅτι θὰ ὑπάρξῃ, ὅταν ἡ πρακτικὴ καθημερινότητα τῆς τεχνολογίας καὶ ἡ

16. Κ. Π. Καβάφης, «Σοφοὶ δὲ προσιόντων» [1915].

ανάγκη της επιβίωσης είτε θα πείσουν τον ίδιο τον δικαστή πώς είναι παρωχημένη είτε με άνεση θα την καταστήσουν ανεφάρμοστη. Ήδη σήμερα γερμανική διαφήμιση τράπεζας δείχνει μία κυρία να ανοίγει την πόρτα του σπιτιού της με τη χρήση έμφυτεύματος στο χέρι, το οποίο έχει αποκτήσει δωρεάν, αφού χρηματοδότησε την αγορά της κατοικίας της από τη διαφημιζόμενη τράπεζα: ήδη σήμερα ελληνική διαφήμιση δείχνει έναν άνδρα ψιμυθιωμένο γυναικεία να δηλώνει πώς δεν υπάρχουν ανδρικά και γυναικεία μαλλιά και πώς επιθυμεί να εκφράζεται πέρα από στερεότυπα – λές και η διάκριση αρρενος και θήλεως, που απορρίπτει ο μετανθρωπισμός, δεν αποτελεί στοιχείο της ανθρωπίνης φύσεως παρά μία σύμβαση, λές και δεν μπορούν να προστατευθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα πλήρως στο πλαίσιο της φυσικής βιολογίας και πρέπει αυτή να εκλείψει. Το όλο διαφημιστικό πλαίσιο του αντιανθρωπιστικού ρεύματος του μετανθρωπισμού στηρίζεται σε έναν δῆθεν προοδευτισμό: όσοι στο μέλλον θα έμμένουν στον ανθρωποκεντρισμό, ανεξαρτήτως της ιδεολογίας τους, θα αποκαλούνται «βιοσυντηρητικοί» και «νεολουδίτες». Ήδη σήμερα υπάρχουν έννομες τάξεις, οι οποίες επιβάλλουν τη χρήση των ὄρων γονέας ένα και γονέας δύο, σε μία προσπάθεια να στερηθεί ο άνθρωπος των δύο θεμελιωδέστερων ἐννοιῶν της ανθρωπίνης υπάρξεως, της μητέρας και του πατέρα. Με αυτόν τον τρόπο προλειανεται το έδαφος για ένα μετανθρωπιστικό δίκαιο. Η Διακήρυξη του Διανθρωπισμοῦ¹⁷ μπορεί να αποτελέσει, καταλλήλως νομικῶς προσαρμοσμένη, κείμενο συνταγμάτων, διεθνῶν συνθηκῶν και κοινῆς νομοθεσίας ἀρκετὰ νωρίτερα ἀπὸ τὸ 2045. Μπορεῖ λοιπὸν σὲ ἕνα μελλοντικὸ ἐλληνικὸ Σύνταγμα νὰ κατοχυρώνεται ἡ μορφολογικὴ ἐλευθερία¹⁸ καί, ἐὰν ὄχι, νὰ κατοχυρώνεται στὴν ἐπόμενη ἢ μεθεπόμενη Συνθήκη Λειτουργίας τῆς Ε.Ε.: ὅποτε, λόγω τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἐναντι τοῦ Συντάγματος νὰ εἶναι τὰ ἐλληνικὰ δικαστήρια ὑποχρεωμένα νὰ τὴν ἐφαρμόσουν ἢ νὰ ὑποχρεοῦνται στὴν ἐφαρμογὴ τῆς, διότι θὰ ἀναγνωρίζεται ὡς δικαίωμα ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση Δικαιωμάτων τοῦ (Δι/Μετ)

17. <https://www.humanityplus.org/the-transhumanist-declaration> [29.9.2023].

18. A. Sandberg, "Morphological Freedom – Why We Not Just Want It, but Need It", στό: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, 2013.

Ανθρώπου. Τὸ ἴδιο μπορεί νὰ συμβεῖ μὲ τὴ «γενετικὴ ἐλευθερία» τοῦ Μανιφέστου τοῦ Διανθρωπισμοῦ¹⁹. Ἄν ὅχι ὁ Ο.Η.Ε. –χωρὶς καὶ αὐτὸ νὰ ἀποκλείεται–, συντάγματα καὶ διεθνεῖς συνθήκες, καθὼς καὶ ἡ Ε.Ε., μπορεί νὰ κατοχυρώσουν τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Διανθρώπου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἄνθρωποι, ἐνσυναίσθητες τεχνητὲς νοημοσύνες, ὑβρίδια καὶ κάθε μορφῆς ἔλλογη ζωὴ θὰ ἀπολαμβάνουν διεθνῶς ἀναγνωρισμένα δικαιώματα²⁰. Πυρήνας τοῦ μετανθρωπιστικοῦ «δικαίου» θὰ εἶναι ἡ ἀπόρριψη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ὁ μετανθρωπιστικῶς ἐννοούμενος αὐτοκαθορισμός²¹. Ἄν ἴσως ἓνα μετανθρωπιστικὸ «δίκαιο» προσπαθῇ νὰ ἀποτρέψει μίαν ἀνθρωποκεντρικὴ νομολογία, πρέπει νὰ σκεφθοῦμε τὴν περίπτωση ἐφαρμογῆς του ἀπὸ τὴν «Τεχνητὴ Δικαιοσύνη». Θὰ ἦταν ἀφελὲς νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης θὰ ἐξαιρεθεῖ τῆς ἀναδυόμενης Πρώτης Βιοτεχνολογικῆς «Ἐπανάστασης». Ἐνα γενναῖο πρόγραμμα ἐθελουσίας ἐξόδου μιᾶς κυβερνήσεως κάποιου κράτους, κάποιας ἄλλης κάποιου ἄλλου κ.ο.κ. καὶ οἱ *homo sapiens* δικαστὲς σταδιακὰ θὰ ἀποσυρθοῦν, ἐνδεχομένως καὶ πανευτυχεῖς ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ διαβάζουν δικόγραφα δεκάδων χιλιάδων σελίδων, κάτι –οὕτως ἢ ἄλλως– ἐξαιρετικὰ δυσχερές, ἂν ὅχι ἀδύνατον. Ὁ *cyborg sapiens* δικαστὴς θὰ μπορεῖ. Χωρὶς κἂν νομικὴ ὑποχρέωση, ἴσως δικαστὲς ποὺ δὲν θὰ ἐπιλέξουν τὴν ἐθελουσία ἔξοδο θὰ φροντίσουν νὰ «ἀναβαθμίσουν» τὴν ἐγκεφαλικὴ λειτουργία τους μὲ ἐμφυτεύματα, οὕτως ὥστε νὰ ἐκδίδουν ταχύτατα ἑκατοντάδες ἀποφάσεις καὶ νὰ μποροῦν νὰ διαβάζουν χιλιάδες σελίδες δικογράφων καὶ σχετικῶν μίας καὶ μόνο ὑπόθεσης, μὲ συνέπεια τὴν αὔξηση τῶν ἀποδοχῶν τους καὶ τὴν ταχύτερη ἀνοδό τους στὴν ἱεραρχία, καταλαμβάνοντας αὐτοὶ –ὡς πρὸς ἀποτελεσματικοί– τὶς θέσεις στὰ ἀνώτατα δικαστήρια τῶν χωρῶν τους. Οἱ «ἀναβαθμισμένοι» θὰ μποροῦν νὰ ἐπιλύουν τὰ ἐξαιρετικῶς ἀπαιτητικὰ νομικὰ καὶ ἐξαιρετικῶς πολὺπλοκα οὐσιαστικὰ ζητήματα ποὺ θὰ προβάλλουν ἐνώπιόν τους οἱ *cyborg sapiens* δικηγόροι, καθὼς οἱ

19. <https://www.humanityplus.org/the-transhumanist-manifesto> [29.9.2023].

20. Transhuman Bill of Rights, Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Transhumanist_Bill_of_Rights#:~:text=The%20most%20current%20version%20of,to%20possess%20the%20capacity%20for [29.9.2023].

21. Transhumanism and law: from human nature to self-determination as the foundation of human rights, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34543051/> [29.9.2023].

homo sapiens συνήγοροι, οί οποίοι θα επιλέξουν τή «στασιμότητα» από τήν «ἀναβάθμιση», θα ἔχουν ἐκμηδενισθεῖ ἀπό τόν ἀνταγωνισμό. Καμμία πλέον καθυστέρηση στήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἄνοδο τῆς οἰκονομίας. Ὅλα θά φαίνονται «φυσικά» ἀκόμη περισσότερο, ὅταν ἔλθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ οἱ ὑβριδικοὶ συνήγοροι δὲν θά ἐκπροσωποῦν πλέον *homo sapiens* ἀλλὰ *cyborg sapiens*. Πρὸς τὸ παρὸν ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι τεχνητή, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἀποδίδεται ἀπὸ *homo sapiens* δικαστές· ὥστόσο ἤδη ἡ T.N. χρησιμοποιεῖται στήν ἀπονομή τῆς. Ὅμως, τὸ ζήτημα δὲν εἶναι αὐτό· τὸ νὰ χρησιμοποιεῖται εἶναι ἀναπόφευκτο καὶ ὅχι ἀρνητικό αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν ἡ χρήση τῆς, μέ πρόσχημα τὴν πρόοδο, τὴ διευκόλυνση, τὴν ἀποτελεσματικότητα, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ὀδηγήσει «ἀνεπαισθήτως»²² στὸν μετανθρωπισμό. Εἶναι σαφές ὅτι ὁ ἄνθρωπος –ὁ ἐνάγων καὶ ὁ ἐναγόμενος, ὁ κατήγορος καὶ ὁ κατηγορούμενος, ὁ δικηγόρος καὶ ὁ δικαστής– πρέπει νὰ παραμείνει ἄνθρωπος· νὰ μὴν μεταλλαχθεῖ σὲ ὑβρίδιο/σὲ μετάνθρωπο· νὰ μὴν ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ «σκεπτόμενες» μηχανές. Ἄρα, ἡ χρήση τῆς T.N. στήν περίοδο τοῦ *homo sapiens*, ποῦ διανύουμε ἀκόμη, δὲν πρέπει νὰ διευκολύνει τὴν ἐξαφάνισή τῆς καὶ τὸ πέρασμα σὲ μία βιοτεχνολογικὴ ὑβριδιόκαινο περίοδο. Αὐτὴ ἡ μέριμνα συνιστᾷ τὸν πυρῆνα τῆς ἀνθρωποκεντρικῆς νομοθεσίας. Ὁ νομοθέτης τῶν ἀρχῶν τοῦ 21οῦ αἰῶνα καλεῖται νὰ ρυθμίσει τὰ διαρκῶς ἀναφυόμενα ζητήματα, τὰ ὁποῖα πλέον εἶναι ἰδιαιτέρως πολυπλοκα καὶ ἀλληλοσυνδεόμενα, διότι τὰ γεννᾷ ἡ πολυπλοκώτερη, ἡ πλέον πολυεπίπεδη καὶ ἡ ἰσχυρότερη τεχνολογία ποῦ διέθεταν ποτέ –σὲ σύγκριση μὲ ὅλους τοὺς προηγούμενους αἰῶνες– κράτη καὶ ἰδιῶτες· ἀναγκαστικά ἡ νομοθέτηση θά εἶναι ἀντιστοίχως πολυεπίπεδη καὶ πολυπλοκή· γιὰ νὰ μὴν ἀπωλέσει τὸν ἀνθρωποκεντρικὸ χαρακτήρα τῆς ἐντὸς τοῦ ἐξαιρετικὰ δυσχεροῦς περιβάλλοντος τῆς πολυπλοκότητος, ὁ νομοθέτης θά μπορεῖ νὰ διαφυλάττει τὸν πυρῆνα τῆς μὲ τὸ νὰ μὴν ἐπιτρέπει τὴν ἔμμεση κυρίως καὶ φυσικὰ τὴν ἄμεση ἐκμηχάνιση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπαγόρευση τῶν ἐννοιῶν μητέρα-πατέρα καὶ ἡ ἀντικατάστασή τους ἀπὸ τὰ γονέας 1-γονέας 2 ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἰσότητος καὶ τοῦ ἀγῶνα κατὰ τῶν διακρίσεων [ἄραγε, ποιὸς γονέας εἶναι 1 καὶ ποιός

22. «Ἀνεπαισθήτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω»: Κ. Π. Καβάφης, «Τείχη» [1896, 1897*].

2;] πλήττει τὸν πυρῆνα τῆς ἀνθρωποκεντρικῆς νομοθέτησης καὶ συνιστᾷ ἀνεπαίσθητο βῆμα μετατροπῆς τῆς σὲ ἀντιανθρωπιστική.

Γιὰ τὴν πρόβλεψη ὑποτροπῆς σὲ ποινικὲς ὑποθέσεις χρησιμοποιεῖται στὶς Η.Π.Α. ἀπὸ δικαστὲς ὁρισμένων Πολιτειῶν τὸ “Correctional Offender Management Profiles for Alternative Sanctions” [COMPAS]. Ὅσοι εἶναι ὑπὲρ τῆς χρήσεως ἀλγορίθμων, ὅπως ὁ COMPAS, λένε ὅτι μειώνουν τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀτόμων ποὺ κρατοῦνται, ἐπειδὴ οἱ ἀλγόριθμοι καθιστοῦν τὴν ἀξιολόγηση τοῦ κινδύνου ὑποτροπῆς ἀντικειμενικώτερη. Ὁ COMPAS χρησιμοποιεῖ δεδομένα ἀπὸ τὸ ποινικὸ μητρώο καὶ ἀπὸ ἓνα ἐρωτηματολόγιο μὲ 137 ἐρωτήσεις, συμπεριλαμβανομένων ἐρωτήσεων ὅπως: «Ἐπιτρέπεται σὲ κάποιον ποὺ πεινάει νὰ κλέψει; Διαφωνῶ κάθετα, διαφωνῶ κ.λπ.». Ὅπως, ὅμως εἶδαμε, ὁ ἀλγόριθμος εἶναι ἓνας μηχανισμὸς προκαθορισμένων λογικῶν βημάτων, δρώντων σὲ καλῶς ὁρισμένα σύμβολα. Οἱ φυσικο-χημικὲς διεργασίες τοῦ ἐγκεφάλου δὲν εἶναι ἀλγοριθμικὲς καὶ μὲ αὐτὲς δὲν ἀναφερόμαστε κἂν στὸν νοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ροὴ ὑποκειμενικῶν ἐμπειριῶν, σύλληψη δημιουργίας καὶ φαντασίας²³. Τὶς 137 ἐρωτήσεις πρὸς τὸν ἀλγόριθμο τίς ἀπαντᾷ ὁ Ποινικὸς Κώδικας, στὸν ὁποῖο –μᾶλλον– ὑπάρχει προσπάθεια νὰ πάψει νὰ προσφεύγει ὁ δικαστής, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα «ψυχῆς πείρατα ἰὼν οὐκ ἂν ἐξεύροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει»²⁴ καὶ ναὶ μὲν «ἐὰν μὴ ἔλπηται ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξερεύνητον ἐὼν καὶ ἄπορον»²⁵, θὰ δῆλωναν ὑποκριτικῶς οἱ μετανθρωπιστές, πλὴν ὅμως ἐντὸς τοῦ μέτρου, διότι «ἥλιος οὐκ ἂν ὑπερβῇσεται μέτρα»²⁶. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ὀφείλει νὰ ὑπερβεῖ τὴν παροῦσα βιολογικὴ μορφὴ του, ὅπως ξεπέρασε τὴ ζωώδη φύση του, διότι δὲν τὴν ὑπερέβη μεταλλασσόμενος τεχνολογικά, ἀλλὰ ἐξελισσόμενος φυσιολογικά καὶ δημιουργώντας πολιτισμό. Ἐπομένως, ὅταν ὁ δικαστὴς χρησιμοποιεῖ τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη τοῦ ἀλγορίθμου, προκειμένου νὰ κρίνει, τότε, ἐκείνη τὴ στιγμή, ἐκχωρεῖ τὴ συνείδησή του· ὄχι ὅμως στὸν ἀλγόριθμο, ὅπως νομίζουμε, διότι ἡ T.N. εἶναι ἀνθρώπινη κατασκευὴ, τροφοδοτούμενη μὲ δεδομένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο· τὴν ἐκχωρεῖ στοὺς

23. Βλ. Σέργ. Θεοδωρίδης, «Τεχνητὴ Νοημοσύνη...», ὁ.π., σ. 61.

24. Ἡρακλείτου Ἀπόσπ. 17/45, ἔκδ. Diels – Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 9η ἔκδ., Berlin 1960.

25. Ἡρακλείτου, Ἀπόσπ. 1/18, ἔκδ. Diels – Kranz, ὁ.π.

26. Ἡρακλείτου, Ἀπόσπ. 73/94, ἔκδ. Diels – Kranz, ὁ.π.

ιδιοκτήτες της εταιρείας που τον έχει κατασκευάσει και στο συμφέρον που έχουν ως κίνητρο για την κατασκευή του, που είναι ο μεγαλύτερος δυνατός έλεγχος της συνείδησης, το οποίο εν προκειμένω μπορεί και να συμπίπτει και με αυτό κάποιων κρατικών φορέων. Μία ανθρωποκεντρική νομοθεσία θα έπρεπε να απαγορεύει τη χρήση της T.N. στη δικαιοσύνη σε όλες περιπτώσεις απαιτείται ή κρίση του δικαστή, όπως, π.χ. για απόφαση ένοχής ή απαλλαγής, επιμέτρησης ποινής, ανασταλτικού ή μη αποτελέσματος της έφεσεως. Άλλα και εάν αυτό γινόταν, ή ισχύουσα ανθρωποκεντρική νομοθεσία δεν θα μπορούσε να απαγορεύσει στον συνθέτη, στον ποιητή, στον σκηνοθέτη τη χρήση προγραμμαμάτων T.N. ούτε τη διαφήμιση «δεν υπάρχουν αντρικά και γυναικεία μαλλιά», ενώ ήδη ρέπει προς τον μετανθρωπισμό με την έπιβολή του δόγματος «γονέας 1-γονέας 2», επιδιώκοντας την καταστροφή της νοημοσύνης εν τη γενέσει της –ήτοι από τη βρεφική ηλικία του ανθρώπου– με την αποδόμηση των θεμελιωδέστερων έννοιων. Η υπάρχουσα νομοθεσία ρυθμίζει εξειδικευμένες μορφές της T.N. και όχι την ίδια²⁷. Συνεπώς δεν ρυθμίζει πλήρως ούτε καν μέρος του φαινομένου του μετανθρωπισμού. Άλλα πριν από την νομοθεσία, ή σημερινή παιδεία δεν θα μάθει στον αύριανό συνθέτη, ποιητή, σκηνοθέτη, δικαστή, δικηγόρο, εργάτη, δημόσιο ή ιδιωτικό υπάλληλο, τη σταθερά του ανθρωπισμού, σύμφωνα με την οποία, έφ' όσον δεν υπάρχει απόλυτο, ή σχετικότητα και ή υποκειμενικότητα δεν είναι απόλυτες και ο άνθρωπος πρέπει να είναι και να παραμένει άνθρωπος, τόσο σωματικώς όσο και πνευματικώς.

Το ζήτημα της T.N. –και όχι του μετανθρωπισμού– προβάλλεται σταδιακά όλο και πιο συχνά από τα M.M.E. Είναι δε συχνές οι αναφορές στις άνησυχίες ειδικών του θέματος, ότι ο άνθρωπος διατρέχει τον κίνδυνο να υποδουλωθεί από την T.N., ή οποία θα έχει τόσο πολύ αναπτυχθεί, ώστε να μπορεί μόνη της να επισκευάζεται και να κατασκευάζει ή ίδια την επόμενη γενιά της. Δίνεται έμφαση στη μηχανολογική πλευρά της τεχνολογίας και όχι στη βιολογική. Έτσι ο μέσος πολίτης ακούει συχνά για τον κίνδυνο υποδούλωσης του είδους μας από τις μηχανές και όχι για τον κίνδυνο να επέμβει ή τεχνολογία στην ύλική και πνευματική

27. Θ. Τάσης, Κοιτάζοντας τη Σφίγγα στα μάτια: Τεχνητή νοημοσύνη και άνθρωπινες αξίες: <https://mag.freear.gr/koitazontas-ti-sfigga-sta-matiotechniti-noimosyni-kai-anthropi-nes-axies/> [29.9.2023].

ὑπόστασή του, μεταλλάσσοντάς τον σὲ ὑβρίδιο. Ἡ ἔμφαση στὸν κίνδυνο τῆς ὑποδούλωσης γίνεται προκειμένου ὁ μέσος πολίτης νὰ μὴν ἀντιληφθεῖ τὸν δεύτερο, γιὰ τὴν ἐπέλευση τοῦ ὁποίου, ἐν ἀγνοίᾳ του, τὸν προετοιμάζουν.

Ὁ πρῶτος κίνδυνος δὲν εἶναι ὑπαρκτός, διότι: α) Αὐτοεπισκευαζόμενες μηχανές καὶ ἀφ' ἑαυτῶν παράγουσες ἄλλες μηχανές δὲν συνεπάγεται συνείδηση· θὰ ἐνεργοῦν ἔτσι, διότι ἔτσι θὰ ἔχουν προγραμματισθεῖ· ἡ ἀπόκτηση συνείδησης θὰ τὶς καθιστοῦσε μὴ μηχανές· θὰ ἐπεδίωκαν νὰ γίνουν οἱ ἴδιες ἰδιοκτῆτες τῆς τεχνολογίας τους· οἱ *homo sapiens* ἐλὶτ τοῦ σήμερα καὶ οἱ *cyborg sapiens* ἐλὶτ τοῦ αὐριο δὲν σκοπεύουν νὰ ὁδηγηθοῦν στὴν ἀνατροπὴ τους οὔτε ἀπὸ τὸν *homo sapiens* οὔτε ἀπὸ κάποιες ὑπερεξελιγμένες μηχανές οὔτε ἀπὸ τὸν *cyborg sapiens*. β) Τὸ ἀπρόβλεπτο τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως δὲν ἔχει ἀνακαλυφθεῖ τί εἶναι, τί σημαίνει καὶ οὔτε πρόκειται – ἡ συνείδηση θὰ παραμείνει ἐπιστημονικῶς ἄγνωστη. γ) Συνεπῶς, παρὰ τὸ ὅτι οἱ προσπάθειες θὰ συνεχισθοῦν γιὰ νὰ ἀνακαλυφθεῖ τί εἶναι ἡ συνείδηση, προκειμένου νὰ ἀνακαλυφθεῖ ποιά εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀπρόβλεπτης ἀντίδρασης τοῦ ἀνθρώπου, ἡ στόχευση τῶν ἰδιοκτητῶν τῆς τεχνολογίας θὰ ἐπικεντρωθεῖ στὴ βιολογικὴ μετάλλαξη τοῦ ἀνθρώπου, στὴν κατασκευὴ τοῦ *cyborg sapiens*· ἄρα, ὑπαρκτός εἶναι ὁ δεύτερος κίνδυνος.

Ὁ δεύτερος κίνδυνος τῆς μετάλλαξης τοῦ *homo sapiens* σὲ *cyborg sapiens* εἶναι γιὰ τὶς ἐλὶτ καὶ ρεαλιστικώτερος καὶ συμφερότερος: α) Ἐλλείπει τῆς δυνατότητας, παρὰ τὴν τεχνολογικὴ ἰσχὺ πού διαθέτουν, νὰ ἀνακαλύψουν τί ἐστὶ συνείδηση, ἡ μετάλλαξη τοῦ εἶδους μας εἶναι ὅ,τι καλύτερο μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν ὡς πρὸς τὴν ἐπίτευξη τοῦ μεγαλύτερου μέχρι σήμερα ἐλέγχου τῆς συνείδησης. β) Μηχανές αὐτοεπισκευαζόμενες καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ παράγουσες ἄλλες μηχανές θὰ ἐπέφεραν πλήρη αὐτοματοποίηση τῆς παραγωγῆς· τί θὰ ἔκαναν τότε τὰ δισεκατομμύρια τῶν μισθωτῶν ἀνθρώπων, κάθε μέρα, ὅλη μέρα; Θὰ πῆγαιναν ἐκδρομές; Θὰ ἔπαιζαν σκάκι; Θὰ διάβαζαν βιβλία; Θὰ συζητοῦσαν; Θὰ φάρευαν; Μά, ἂν ἐπικρατοῦσε αὐτὴ ἡ ζωὴ, τότε ἡ ἀνθρωπότητα θὰ περνοῦσε σὲ ἓνα ἄλλο οἰκονομικὸ σύστημα, καθὼς οἱ ἐλὶτ, εἴτε ἀνθρώπινες εἴτε ὑβριδικές, δὲν θὰ εἶχαν λόγο ὑπαρξῆς· καὶ εἴπαμε πὼς δὲν σκοπεύουν νὰ ὁδηγήσουν ἑαυτὲς στὴν ἐξαφάνισή τους. γ) Ἄν οἱ μισθωτοὶ δὲν εἰργάζοντο, δὲν θὰ παρήγετο κέρδος· ἡ ἐργασία τῶν μηχανῶν δὲν παράγει κέρδος· ἄρα ὁ ἀνθρώπος, μεταλλασσόμενος

σὲ ὑβρίδιο, θὰ ἔχει ἐπαυξημένες ἱκανότητες· θὰ εἶναι «παραγωγικῶς ἀναβαθμισμένος»· πρέπει ὅμως, νὰ παραμείνει ἄνθρωπος τόσο ὥσθ ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ παράγει κέρδος μὲ τὴν ἐργασία του καὶ γιὰ νὰ ἀγοράζει τὰ προϊόντα ποὺ θὰ παράγει· οἱ μηχανὲς δὲν ἀγοράζουν προϊόντα.

Καὶ ἔτσι, ἐπανερχόμαστε στὴν ἀφετηρία, ποὺ ὀνομάζεται Julian Huxley. Ἡ φράση του «Ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἄνθρωπος, ὑπερβαίνοντας τὸν ἑαυτό του, ἀντιλαμβανόμενος νέες δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσης του καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση του», στὴν πραγματικότητα εἶναι: «Ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει μέσῳ τῆς βιοτεχνολογίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἰδιοκτησία κάποιων ἀνθρώπων, τὶς φυσικὲς του ἱκανότητες καὶ παρεμβαίνει στὴν ἴδια του τὴ φύση, μεταλλάσσόμενος σὲ μηχανή, προκειμένου νὰ καταστεί παραγωγικώτερος, διατηρώντας τὴν ἀνθρώπινή του ὑπόσταση τόσο ὥσθ χρειάζεται γιὰ νὰ ἀγοράζει τὰ πολὺ περισσότερα προϊόντα ποὺ θὰ παράγει λόγω τῆς ἡμιμετατροπῆς του σὲ μηχανή». Φυσικὰ τὸ νέο εἶδος, γιὰ νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ ἀγοράζει, πρέπει νὰ εἶναι ὑγιὲς κατὰ τὸ ἀνθρώπινο μέρος του καὶ ἐπισκευάσιμο κατὰ τὸ μηχανικὸ του. Στὴν πορεία πρὸς τὴ μετάλλαξη ὁ μετανθρωπισμὸς θὰ εἶναι μετριοπαθὲς καὶ ἐλκυστικὸς: Ἡ ἱατρικὴ τεχνολογία θὰ ἱκανοποιεῖ τὴν πραγματικὴ ἀνθρώπινη ἀνάγκη τῆς θεραπείας καὶ ἀσθενειῶν μὴ ἱάσιμων μέχρι σήμερα, ἀλλὰ καὶ παρέχοντας ἐπαυξημένες δυνατότητες προστασίας ἢ προστασίας ἀπὸ ἄλλες ἀσθένειες, ποὺ θὰ ἔχουν πιθανὸν προκύψει· ἡ πνευματικὴ βιοτεχνολογία θὰ καταστήσει δυνατὴ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνσωματώσει στὸν ἐγκέφαλό του τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ ἀγαπημένου του συνθέτη ἢ ποιητῆ, τὴ γνώση μιᾶς οἰκογένειας γλωσσῶν, τὶς ὁποῖες λατρεύει· ὁ καθένας μας θὰ ἔχει ἓνα ἰσχυρὸ κίνητρο ἢ μία ἀδήριτη ἀνάγκη, γιὰ νὰ προσχωρήσει στὸν μετανθρωπισμό.

Κατὰ τὶς προηγούμενες βιομηχανικὲς ἐπαναστάσεις, λόγω τῆς τεχνολογίας, ἐξέλιπταν καὶ δημιουργήθηκαν θέσεις ἐργασίας· αὐτὸ θὰ συμβεῖ καὶ κατὰ τὴ λεγομένη Τέταρτη Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη Βιοτεχνολογικὴ «Ἐπανάσταση». Οἱ ἰδιοκτῆτες τῆς εὐελπιστοῦν ὅτι θὰ ὑπερβοῦν τὶς πιθανὲς κοινωνικὲς ἀντιδράσεις. Ἄν εγκαθιδρυθεῖ ἡ ἐπιδιωκόμενη «κανονικότητα» τῆς Πρώτης Βιοτεχνολογικῆς «Ἐπανάστασης», πλήρης αὐτοματοποίηση τῆς ἐργασίας θὰ ἐπέλθει μόνο σὲ ἐκείνους τοὺς κλάδους ἐργασίας, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐλπίτ νὰ εἶναι πλήρης, ὅπως αὐτὸς τῆς Δικαιοσύνης. Σὲ ὅσους τὸ

συμφέρον θα επιτάσσει τή μερική αυτοματοποίηση, τεχνητή νοημοσύνη και μετάνθρωποι θα συνυπάρχουν.

Ο Heidegger, στο έργο του *Die Frage nach der Technik* τοῦ 1954, διερευνᾷ ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία τῆς τεχνολογίας. Τὸ διερευνόμενο ἐρώτημα τὸ εἶχε ὁμως θέσει καὶ ἀντιμετωπίσει στὸ πλαίσιο μιᾶς διάλεξης στὴ Βρέμη τὴν 1η Δεκεμβρίου 1949, μὲ τὸν τίτλο στὰ γερμανικά „Das Gestell“, ὁ ὁποῖος στὰ ἐλληνικά μπορεῖ νὰ μεταφρασθεῖ «Τὸ πλαίσιο». Στὴ διάλεξη αὐτὴ ἀναφέρει πὼς ἡ σύγχρονη τεχνολογία ἀντιμετωπίζει τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ ὡς διαθέσιμο ἀπόθεμα. Σὲ μία συνέντευξή του στὸν τηλεοπτικὸ δίαυλο ZDF τὸ 1969 ἀποσαφηνίσει:

Πρωτίστως πρέπει νὰ πῶ ὅτι δὲν εἶμαι κατὰ τῆς τεχνολογίας. Ποτὲ δὲν καταφέρθηκα κατὰ τῆς τεχνολογίας. Προσπαθῶ νὰ κατανοήσω τὴν οὐσία της [...]. Σκέφτομαι τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀναπτύσσεται σήμερα ὡς βιοφυσική: ὅτι ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι σὲ ὅρατὸ χρονικὸ ὀρίζοντα θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ φτιάξουμε ἔτσι τὸν ἄνθρωπο, ποὺ σημαίνει, νὰ κατασκευάσουμε τὴν ὀργανικὴ του οὐσία, ἔτσι, ὅπως τὴν χρειάζεται κάποιος²⁸.

Ἡ Πρῶτη Βιοτεχνολογική «Ἐπανάσταση» εἶναι ἡ βιοτεχνολογία γιὰ τὴν μετάλλαξη τῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου ἔτσι ὅπως τὴν χρειάζεται ἡ ἐλίτ της, γιὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα διαθέσιμο ἀπόθεμα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ σκοποῦ της· προκειμένου νὰ ὑφαρπάξει τὴ συναινέσή του πρὸς τοῦτο, τὸν περιχαράκωνει ἥπια καὶ σταδιακὰ στὸ πλαίσιο τοῦ μετανθρωπισμοῦ.

Τὸ 1964 ὁ Κ. Ἀξελὸς ἀναφέρει ὅτι ἓνα κάποιο ξετρέλαμα θὰ βαίνει προοδευτικὰ ἐντεινόμενο, ὁ ἀποπροσανατολισμὸς θὰ γενικευθεῖ, οἱ κανόνες τῆς ὑποτιθέμενης ὁμαλότητος θὰ καταρρεύσουν, μία ἥπια τρέλα ποὺ θὰ γίνεῖ μανία· οἱ ψυχο-κοινωνιολογικὲς καὶ βιο-χημικὲς τεχνικὲς θὰ θελήσουν νὰ μεσολαβήσουν²⁹. Πενήντα ἐννέα χρόνια μετὰ ἀποδεικνύεται πὼς ἔχει δίκαιο, μόνο ποὺ ὅλα τὰ παραπάνω, ἀκόμη καὶ ἐὰν ὡς πρωταρχικὴ αἰτία γενέσεώς τους δὲν ἔχουν τὸ συμφέρον, ἀποκτοῦν ὡς αἰτία ἀναπαραγωγῆς τους τὸ συμφέρον συγκεκριμένων σχηματισμῶν· οἱ ψυχοκοινωνιολογικὲς καὶ βιοχημικὲς τεχνικὲς ἔχουν

28. Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Heidegger [29.9.2023].

29. Κ. Ἀξελός, *Πρὸς τὴν Πλανητικὴ Σκέψη*, ἐκδ. Βιβλιπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἴω. Δ. Κολλάρου & ΣΙΑ, Ἀθήνα ⁵2016, σ. 56.

ιδιοκτῆτες καὶ διαχειριστές· δὲν παράγονται, δὲν διαφημίζονται, δὲν υποβάλλονται, δὲν πωλοῦνται, δὲν διδάσκονται μόνες τους.

Στὸ *Παιχνίδι τοῦ Κόσμου* τὸ 1969 ὁ Ἀξελὸς σημειώνει:

Τέλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τέλος τῆς ἱστορίας σημαίνουν τέλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορίας ὡς πανίσχυρων θεωρητικῶν ἀρχῶν, τέλος μίας ὀρισμένης φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καὶ μίας ἀνθρωπολογίας ποὺ στηρίζονται σὲ μία προγενέστερη φιλοσοφία τῆς ἱστορίας καὶ μία προγενέστερη ἀνθρωπολογία [...]. Ἀνθρώπος καὶ ἱστορία μοιάζουν νὰ βρίσκουν τὸ τέλος τους στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες ὡς ὑποκείμενο-ἀντικείμενο, συστατικό-συσταθὲν καὶ λυσιτελὲς διαλυμένο³⁰.

Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀκριβῆ περιγραφὴ τοῦ μετανθρωπισμοῦ καὶ εἶναι καίριας σημασίας γιὰ τὴν κατανόησή του: Δὲν ἐπέρχεται τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορίας γιατί ἐξαφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ὅπως ἐξαφανίστηκαν οἱ δεινόσαυροι, ἀλλὰ διότι γίνεται προσπάθεια νὰ συνεχισθεῖ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἄρα καὶ τῆς ἱστορίας, σὲ διαφορετικὴ ὄντολογικὴ καὶ ἀνθρωπολογικὴ βάση, στὴ μεταοντολογία καὶ ἀνθρωπομηχανολογία τοῦ *cyborg sapiens*, τὴν ὁποία προωθοῦν οἱ ιδιοκτῆτες τῆς βιοτεχνολογίας. Ὅμως, οὐδόλως τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτηση καὶ βέβαια ὄχι τυχαῖα, τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὡς *cyborg sapiens*, διαθέσιμο ἀπόθεμα θὰ παραμείνει. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξέφρασε τὴν ἄποψη:

εἰ γὰρ ἡδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὐτοῦ ἔργον, καὶ ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὓς φησὶν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα, οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων³¹.

ἐξέφρασε δηλαδὴ τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἐξελιγμένη τεχνολογία θὰ ἀπαλλάξει τὸν ἄνθρωπο ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν μόχθο καὶ τὴν ὀδύνη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δουλεία! Ἡ δουλεία ἦταν ἡ πρώτη μορφή ἐξαρτημένης ἐργασίας στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους καὶ ἡ δουλοκτησία τὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ σύστημα τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δήλωσε πῶς

30. Κ. Ἀξελός, *Τὸ Παιχνίδι τοῦ Κόσμου*, μετάφρ. Κατερίνα Δασκαλάκη, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2018, σ. 425.

31. Ἀριστ. *Πολιτικά*, 1253b, 34-35.

αυτό το σύστημα θα κατέρρεε με τη χρήση της ανεπτυγμένης τεχνολογίας, υπό την προϋπόθεση όμως ότι κάθε όργανο, ήτοι κάθε μηχανή, θα ήταν δυνατόν να επιτελέσει το έργο για το οποίο προωριζέτο, είτε ήταν διατεταγμένη προς τουτό είτε το προησθάνετο. Συνεπώς, ο Άριστοτέλης: α) δὲν θεωροῦσε ὅτι ἡ T.N., ἀκόμη καὶ ἂν ἦταν κατασκευασμένη, ἄρα προγραμματισμένη, νὰ λειτουργεῖ φαινομενικὰ ἀκόμη καὶ σὲ ἐπίπεδο συνειδητότητας, θὰ ἀντικαθιστοῦσε τὸν ἄνθρωπο ὀντολογικά, β) ἀλλὰ μόνο στὴν παραγωγικὴ διαδικασίᾳ, καταργώντας τὴν ἐξάρτηση ἀνθρώπου-δούλου ἀπὸ ἄνθρωπο-δουλοκτήτη· γ) ὅχι ὅμως μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἡ τεχνολογία θὰ εἶχε ἐξελιχθεῖ στὸ ἐπίπεδο μίας τεχνητῆς νοημοσύνης, παρὰ ἐφ' ὅσον κάθε μηχανὴ χρησιμοποιοῦτο γιὰ νὰ ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο προωριζέτο. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀριστοτέλους ἕως σήμερα ἡ τεχνολογία ἐξελίσσεται, ἔχουν σημειωθεῖ τρεῖς ἀποκλειστικὰ βιομηχανικὲς ἐπαναστάσεις καὶ ἡ πρώτη βιοτεχνολογικὴ ἀναδύεται· παρὰ ταῦτα, ἡ ἐξάρτηση τῆς ἐργασίας ἐξακολούθησε μὲ ἄλλη μορφή καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τριῶν βιομηχανικῶν ἐπαναστάσεων καὶ στόχος τῆς πρώτης βιοτεχνολογικῆς δὲν εἶναι νὰ ἀπαλλάξει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν μόχθο καὶ τὴν ὀδύνη καταργώντας τὴν ἐξάρτηση τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐμβαθύνει πολὺ περισσότερο, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχαιότητος ὡς τὶς ἡμέρες μας. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ φιλοσοφικό, πολιτικό, νομικὸ ρεῦμα, θὰ προσπαθήσει νὰ καταστήσει τὸν μετανθρωπισμὸ καὶ πίστη³².

Ὁ Y. N. Harari διατείνεται ὅτι δημιουργικότητα σημαίνει νὰ μπορεῖς νὰ ἐντοπίζεις ἓνα μοτίβο καὶ ἔπειτα νὰ τὸ διασπᾶς μὲ ἓναν νέο τρόπο, νὰ κάνεις κάτι καινούργιο καὶ αὐτὸ εἶναι κάτι στὸ ὁποῖο ἡ T.N. εἶναι πολὺ καλὴ. Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἐπανεκπαιδευθοῦν, ἀλλιῶς θὰ ἀποτελέσουν μίᾳ τάξιν ὅχι ἀνέργων ἀλλὰ ἀχρήστων, διότι δὲν θὰ ἔχουν τὶς δεξιότητες τὶς ὁποῖες χρειάζεται ἡ νέα οἰκονομία³³. Συνεπώς, μᾶς λέει ὅτι πρέπει νὰ πάψουμε νὰ εἴμαστε *homo sapiens* καὶ νὰ μετατραποῦμε σὲ *cyborg sapiens* γιὰ νὰ παραμεῖνουμε ἀνταγωνιστικοί· φυσικὰ αὐτὸ δὲν θὰ ἔχει τέλος· προκειμένου νὰ διατηροῦμε μίᾳ θέσιν ἐργασίας, πρέπει διαρκῶς νὰ γινόμαστε ἀνταγωνιστικότεροι, ἄρα νὰ ἐπαυξάνουμε τὶς

32. Βλ. ἀναλυτικὰ Σπ. Δ. Κυριαζόπουλος, *Ἡ Καταγωγὴ τοῦ Τεχνικοῦ Πνεύματος*, ἐκδ. Ἀλφειός, Ἀθῆναι 1965· βλ. ἐπίσης Τάσης, ὁ.π., σσ. 37, 283 καὶ Julian Huxley, ὁ.π.

33. Ἔρχεται ἡ νέα τάξιν τῶν «Ἀχρήστων» ἀνθρώπων, στὸ διαδίκτυο.

δεξιότητές μας, κατὰ συνέπεια νά «ἀναβαθμιζόμαστε» παραγωγικῶς ἐς αἰεὶ, ἐμφυτεύοντας στὸ σῶμα καὶ στὸν ἐγκέφαλό μας τὶς ὅλο καὶ πιὸ ἐξελιγμένες νανοσυσκευές «ἀναβαθμίσεως». Ἐὰν ζοῦμε 500 χρόνια διαρκῶς ἀναβαθμισμένοι, πότε θὰ συνταξιοδοτούμαστε; Ὑπάρχει κανεὶς ποὺ δὲν θὰ ἤθελε νὰ ζήσει 500 χρόνια; ἴσως γίνουμε ἀθάνατοι – θὰ συνταξιοδοτούμαστε τότε ἢ θὰ δουλεύουμε αἰωνίως; Ποιὰ εἶναι ἡ νέα οἰκονομία ὅμως, στὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὁ Harari; Δὲν ὑπάρχει καμμία νέα οἰκονομία· ἡ ἴδια παλαιὰ τῆς ἐξαρτημένης ἐργασίας ὑπάρχει, τῆς ὁποίας τὸ νέο χαρακτηριστικὸ εἶναι μία τεχνολογία μετὰλλαγῆς τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Δὲν θὰ εἶναι τίποτε πιά τὸ ἴδιο, ὅπως ἐν μέρει ἀληθῶς διακηρύσσουν οἱ πάσης ιδιότητος ὑποστηρικτὲς τοῦ μετ-ανθρωπισμοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαρτημένη ἐργασία· δὲν θὰ εἶναι πλέον τίποτε τὸ ἴδιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διευθυντικὸ δικαίωμα τοῦ μετανθρώπου ἐργοδότῃ ἐπὶ τοῦ μετανθρώπου μισθωτοῦ.

Τί μέλλει γενέσθαι; Ἡ κατεύθυνση εἶναι σαφῶς μετανθρωπιστικὴ καὶ ραγδαία. Παρὰ τὸ ὅτι τὸ φαινόμενο δὲν ἔχει καταστῆ ὁρατὸ ἀκόμη, ἡ δὲ T.N. ἀρχίζει νὰ συζητεῖται ὅλο καὶ περισσότερο ἀλλὰ ὄχι στὴν πραγματικὴ τῆς διάστασι, στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους τῆς Πρώτης Βιοτεχνολογικῆς «Ἐπανάστασης» θεωρεῖται ἤδη ξεπερασμένη, καθὼς ἐτοιμάζεται ἡ Ὁργανοειδῆς Νοημοσύνη: ἡ κατασκευὴ βιολογικῶν ὑπολογιστῶν μὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπινα ἐγκεφαλικά κύτταρα. Οἱ βιολογικοὶ ὑπολογιστὲς θὰ περιλαμβάνουν συστοιχίες ἐγκεφαλικῶν ὀργανοειδῶν, ἥτοι μικροσκοπικὲς νευρικὲς δομὲς ἀπὸ ἀνθρώπινα βλαστοκύτταρα σὲ τρεῖς διαστάσεις, οἱ ὁποῖες κατασκευάζονται ἐργαστηριακὰ καὶ θὰ συνδέονται μὲ αἰσθητῆρες καὶ ἐξόδους καὶ θὰ ἐκπαιδεύονται μέσῳ μηχανικῆς μάθησης³⁴. Λέει ὁ Ἐλύτης γιὰ τὸ μέλλον σὲ συνέντευξή του τὸ 1976³⁵:

Εἶναι ἡ βαρβαρότητα. Τὴ βλέπω νὰ ῥχεται μεταμφιεσμένη, κάτω ἀπὸ ἄνομες συμμαχίες καὶ προσυμφωνημένες ὑποδουλώσεις. Δὲν θὰ πρόκειται γιὰ τοὺς

34. <https://www.kathimerini.gr/life/technology/562299028/viologikos-ypologistis-me-egke-falika-kyttara-tha-echei-organoeidi-noimosyni/> [29.9.2023].

35. «Καινούργια βαρβαρότητα ἀπειλεῖ νὰ μᾶς κουκουλώσει», Συνέντευξη στὸν Γιώργο Κ. Πηλιχό, *Τὰ Νέα*, 26 Νοεμβρίου 1976, ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ὁδυσσεὺς Ἐλύτης, *Σὺν τοῖς ἄλλοις* – 37 συνεντεύξεις, Ἰουλία Ἡλιοπούλου (ἐπιμ.), ἐκδ. Ὑψίλον/βιβλία, Ἀθήνα 2011.

φούρνους του Χίτλερ ίσως, αλλά για μεθοδευμένη και οίονει επιστημονική καθυπόταξη του ανθρώπου για τον πλήρη εξευτελισμό του για την ατίμωσή του.

Άλλα ή ήττα του ανθρώπου δεν είναι προδιαγεγραμμένη, όπως μάς διαβεβαιώνει ο Καβάφης με το έργο του³⁶. Ο μετανθρωπισμός δεν έχει μόνον όπαδούς. Ο ανθρωποκεντρισμός υφίσταται ακόμη απαιτείται ωστόσο μία σύγκλιση των διαφορετικών όπτικων του, με κοινό σκοπό τη διαφύλαξη της ανθρωπίνης υποστάσεως. Η αντίσταση στη βαρβαρότητα του μετανθρωπισμού πρόκειται να είναι πάρα πολύ δύσκολη, όπως πάντοτε στην Ιστορία· όμως, αν δεν ήταν δύσκολη, δεν θα ήταν ούτε πολιτισμένη, ούτε θεάρεστη. Η έλκτική δύναμη του κακού έγκειται ακριβώς στην ευκολία του· όσο όμως υπάρχει συνείδηση, το καταλυτικό γεγονός εις βάρος της «πρακτικότητας»³⁷ των μετανθρωπιστών θα επέλθει.

SUMMARY

Homo sapiens or cyborg sapiens? Fourth Industrial or First Biotechnological “Revolution”? *The elucidation of a new mythology*

By Dimitrios Orphanidis, *LLM, PhD*
President of the Athens Court of Appeal

The extensive use of AI is known as the Fourth Industrial Revolution. Is it so or should we call it the *First Biotech “Revolution”*? The real phenomenon of the 21st century is Trans/Posthumanism, a complex stream of computer technology, neurotechnology, molecular biology,

36. Βλ. αναλυτικά το δοκίμιό μας: Δημ. Όρφανίδης, *Ο 21ος αιώνας του Κ. Π. Καβάφη, Μία discipline de vie*, έκδ. Το Ροδακί, Αθήνα 2018. Ο χρησιμοποιούμενος όρος στην παρούσα εισήγηση *Cyborg sapiens* αποτελεί τον τίτλο ποιητικής συλλογής μας (έκδ. Έλκυστής, Θεσσαλονίκη 2022), ή οποία είναι η πρώτη με θέμα τον μετανθρωπισμό.

37. Πρβλ. Έλύτης, *δ.π.*

robotics, nanotechnology, medicine, genetic engineering, eugenics, physics and AI research in combination to each other. Hence Trans/Posthumanism constitutes the most powerful technological grid in the history of mankind with the official purpose of upgrading and transcending human nature to achieve bliss, even immortality, but with the real purpose of the biotech elite to discover at last what consciousness is in order to control it completely, without, any longer the danger of unpredictable reactions of the controlled man that will overthrow its authority. That's why it promotes the mutation of the man from a fully biological human being into a partly biological human being and into a partly mechanical construction, from *homo sapiens* into *cyborg sapiens*, with the undercover intension of working much more and producing many more products, which (s)he/it must be able to buy. Based on the officially declared position of trans/posthumanism our anthropocentric law will mutate *imperceptibly* into the law of trans/posthumanism. Can this risk be addressed?